

शैलेन्द्र -भाग २

(छायाचित्र जालावरून साभार)

'आस का पंछी', 'हरियाली और रास्ता', 'प्रोफेसर', इ. आर के बॅनर बाहेरील चित्रपटांतही शैलेन्द्र यांनी शंकर-जयकिशन यांच्यासोबत काम केले आहे. तसेच 'इन्सान जाग उठा', 'काला बाजार', 'बंदिनी', 'गाईड', इ. चित्रपटांत एस. डी. बर्मन यांच्याबरोबर तर 'एक गाँव की कहानी', 'उसने कहा था', 'मधुमती' मध्ये सलील चौधरी यांच्यासोबत असे इतर संगीत दिग्दर्शकांबरोबरही त्यांनी काम केले आहे.

उभरत्या यशाबरोबर सुखसमृद्धीही येतेच, आणि शैलेन्द्रनी त्यांच्या काळी असलेली सुखे म्हणजे ऑस्टिन कार, एअर कंडिशन्ड बंगला आणि बरेच काही यांचा उपभोगही घेतला. आणखी नाव कमावण्याच्या नादात त्यांनी एक नवीन जोखीम घेतली. ती म्हणजे चित्रपट निर्मिती. ही त्यांची फार मोठी चूक झाली. 'तिसरी कसम' हा चित्रपट बनवण्यात चार बहुमूल्य वर्षे वाया गेली. तो पूर्ण झाला तेव्हा असंख्य कारणांनी बेजार झालेले शैलेन्द्र त्या चित्रपटाच्या प्रदर्शनासाठी दिल्लीला गेले देखील नाहीत.

लवकरच त्यांची प्रकृती ढासळू लागली आणि सिरोसिस मुळे त्यांना मुंबईच्या नॉर्थकोट हॉस्पिटल मध्ये दाखल करावे लागले. दुसऱ्याच दिवशी त्यांचे निधन झाले. तो दिवस म्हणजे १४ डिसेंबर १९६६

आणि योगायोगाने त्याच दिवशी राज कपूर यांचा वाढदिवस असतो. वाढदिवसाची भेट किती भयंकर होती! परंतु ह्या गीतकाराने मृत्यूपूर्वी आणखी एक भेटही दिली होती, ती म्हणजे त्यांचे अखेरचे गीत! ते गाणे म्हणजे राज कपूरच्या 'मेरा नाम जोकर' मधील 'जीना यहाँ, मरना यहाँ' हे गाणे. बहुसंख्य लोकांसाठी हे गाणे म्हणजे राज कपूरचीच ओळख होय. गोष्ट अशी आहे की ह्या संगीतकाराने मृत्यूपूर्वी या गाण्याच्या दोन ओळीच लिहून पूर्ण केल्या होत्या. मी त्यांचा मुलगा शैली याला विचारले की मग पुढे काय झाले? तो म्हणाला राज अंकलना मुखडा खूप आवडला त्यामुळे त्यांना असे वाटले की हसरत साहेब किंवा नीरज किंवा इंदीवर यांपैकी कुणीही ते गाणे पूर्ण करतील. तेव्हा मी लगेच म्हणालो की मीच हे गाणे पूर्ण करू का? आणि अर्थातच त्यांच्या होकारानंतर मी ते गाणे पूर्ण केले. डिसेंबर १९५२ मध्ये जन्मलेल्या शैलीने पोरसवदा वयातच ते गाणे लिहिले. 'कल खेल मे हम हो न हो, गर्दिश मे तारे रहेंगे सदा' ही ओळ खरोखरच अप्रतिम आहे. शैलेन्द्रच्या मृत्यूनंतर चार वर्षांनी हा चित्रपट प्रदर्शित झाला. शैलीच्या म्हणण्याप्रमाणे ह्या गाण्याचा दुसरा भागही होता आणि 'मेरा नाम जोकर' च्या उत्तरार्धाची राज कपूर तयारी करत होते, त्यात त्या गाण्याचाही समावेश करणार होते. परंतु तो चित्रपट आपटला आणि त्याचा दुसरा भागही अर्थातच गुंडाळण्यात आला. शैली सुदृढा दूरदर्शन मालिकांना संगीत देण्यात तसेच बाबा सैगलच्या रॅप, सुपरहिट मुकाबला या सर्वांत व्यस्त झाला.

त्यांच्या बंगल्याचे नाव 'रिमझिम' असे आहे. मी शैलीला म्हटले, 'तुझ्या वडिलांनी केलेल्या एकाही चित्रपटाचे नाव 'रिमझिम' या शब्दाशी जोडलेले मला आठवत नाही, मग तुमच्या बंगल्याला हे नाव का दिले? तेव्हा तो म्हणाला, 'ह्याचे कारण म्हणजे त्यांचे पहिले गाणे पावसासंबंधी होते आणि ते 'बरसात' या चित्रपटात होते. तसेच पावसाळा हा त्यांचा आवडता ऋतू होता. त्यांनी पावसावर बरीच गाणी लिहिली. बहुधा त्यामुळे 'रिमझिम' हे नाव दिले असेल.

म्युझिक वेबसाईट 'धडकन'च्या मजकुरानुसार उद्धृत करून असे म्हणावेसे वाटते की शैलेन्द्रची गाणी जितीजागती होती. कारण चित्रपटातील ज्या प्रसंगासाठी ती लिहिलेली असत त्या प्रसंगापुरती ती मर्यादित न राहता ती शाश्वत सत्य सांगण्याचा प्रयत्न करीत. यामुळे ते चित्रपट जरी रसिकांच्या मनातून पुसले गेले तरी ती गाणी अजरामर होत. त्यांच्या गाण्यांबद्दल यापेक्षा आणखी चांगले मत काय असेल?

शैलेन्द्रबद्दल विचार करताना डोळ्यांसमोर अथांग सागरातून माणिक मोती घेऊन येणाऱ्या पाणबुड्याचेच चित्र उभे राहील. त्यांनी आपल्याला औंजळीतून असे शेकडो मोती दिले.

शैलेन्द्र यांची काही अविस्मरणीय गीते -

Song	Singer	Film	Composer
Nain khoye khoye	Lata, chorus	Munimji	SD Burman
Yeh raat bheegi bheegi	Lata, Manna Dey	Chori Chori	S-J
Aja ke intzaar mein	Rafi, Lata	Halaku	S-J
Zindagi khwab hai	Mukesh	Jagte Raho	S Chowdhary
Jaago Mohan pyare	Lata, chorus	JagteRaho	S Chowdhary
Nakhre wali	Kishore, chorus	Nayi Dilli	S-J
Mere sapne mein aana re	Lata	Raj Hatt	S-J
Aye pyase dil bezubaan	Mukesh	Begunaah	S-J
Raat ne kya kya khwab	Talat	Ek Gaon	Salil
		Ki Kahani	Chowdhary
Bol ri kathputli dori	Lata	Kathputli	S-J
Manzil wohi hai pyar ki	Subir Sen	Kathputli	S-J
Munna bada pyara	Kishore	Musafir	S Chowdhary
Mujhko tum jo mile	Geeta, Hemant	Detective	Mukul Roy
Yeh raaten yeh mausam	Kishore, Asha	Dilli Ka Thug Ravi	
Bhaiya mere raakhi ke	Lata	Chhoti	S-J
bandhan ko		Behen	
Chaand sa mukhda	Asha, Rafi	Insaan Jaag	SD Burman
kyoon sharmaya		Uttha	
Ruk ja o jaane wali	Mukesh	Kanhaiya	S-J
Teen canastar peet	Rafi	Love	S-J
peet kar		Marriage	
Ajab hai daastaan teri	Rafi	Shararat	S-J
Kahaan ja raha hai	Rafi	Seema	S-J
Duniyawalon se door	Lata, Mukesh	Ujala	S-J
Kaise din beete,	Lata	Anuradha	Pt Ravi
kaise beeti		Shankar	
Ajeeb daastaan hai yeh	Lata, chorus	Dil Apna	S-J
		Aur Preet Parai	
Aa ab laut chalen	Mukesh, Lata, chorus	Jis Desh Mein Ganga	S-J
		Behti Hai	
Na main dhan chahoon	Geeta, Sudha M	Kala Bazar	SD Burman
Apni to har aah ik toofan	Rafi	Kala Bazar	SD Burman
O sajna	Lata	Parakh	S Chowdhary

Song	Singer	Film	Composer
Yaad na jaye	Rafi	Dil Ek Mandir	S-J
Jao re jogi tum	Lata	Amrapali	S-J
Aaha rimjhim ke yeh pyare	Lata, Talat	Usne Kaha	Salil
Apni bhi kya zindagi hai nirali	Mukesh	Tha Panchhi	Chowdhary
Ghar aaja ghir ayee badra	Lata	Chhote Nawab	RD Burman
Ja ja ja mere bachpan	Lata	Junglee	S-J
Tum to dilke taar chhedkar	Talat/Lata	Roop Ki Rani	S-J
Ek sawaal main karoon	Lata, Rafi	Choron Ka Raja	
Tera mera pyar amar	Lata	Sasural	S-J
Aake seedhi lagi dilpe	Kishore	Asli Naqli	S-J
Bol meri taqdeer mein kya hai	Lata	Half Ticket	S Chowdhary
Khuli palak mein	Rafi	Hariyali	S-J
Jhoomti chali hawa	Mukesh	Aur Raasta	
Bahut diya dene walene	Mukesh	Professor	S-J
O jaane wale ho sake to	Mukesh,chorus	Sangeet	SN Tripathi
Phir woh bhooli si yaad	Rafi	Samrat Tansen	
Man re, tu hi bata kya	Lata	Surat Aur Seerat	Roshan
Poochho na kaise maine	Manna Dey	Bandini	SD Burman
O sanam tere ho gaye hum	Lata, Rafi	Begaana	Sapan
Dilruba, dil pe tu	Asha, Rafi	Hamrahi	Jagmohan
Kuchh aur zamaana kehta hai	Meena Kapoor	Meri Surat	SD Burman
Jeevan ke doraahae pe khade	Lata	Teri Ankhen	
Sajanwa baeri ho gaye hamaar	Mukesh	Ayee Milan	S-J
		Ki Bela	
		Rajkumar	S-J
		Chhoti	Anil Biswas
		Chhoti Baaten	
		Chhoti Si	S-J
		Mulaqaat	
		Teesri	S-J
		Qasam	

Song	Singer	Film	Composer
Awara hoon	Mukesh	Awara	S-J
Dam bhar jo idhar	Mukesh, Lata	Awara	S-J
Tu ne, haye mere zakhm-e-jigar ko	Lata	Nagina	S-J
Aye mere dil kahin aur	Talat/Lata	Daag	S-J
Jo main jaanti unke liye	Lata	Aah	S-J
Dua kar gham-e-dil	Lata	Anarkali	C.Ramchandra
Tumhare hain tumse dua maangte	Rafi, Asha, chorus	Boot Polish	S-J
Dharti kahe pukaar ke	Lata, Manna, chorus	Do Beegha	Salil Chowdhary
Unhen tu bhool ja aye dil	Talat	Naya Ghar	S-J
Hain sabse madhur woh	Talat	Patita	S-J
Sapnon ki suhani duniya	Talat	Shikast	S-J
Rulakar chal diye ik din	Hemant	Badshah	S-J
Nazar ne keh diya afsana	CH Atma	Bhai Sahab	Ninu Majumdar
Din dhal jaye	Rafi	Guide	SD Burman

शैलेन्द्र यांनी आपल्याला दिलेली आणखी काही उत्कृष्ट गाणी म्हणजे 'बहुत दिया देनेवालेने तुळको; आँचल ही ना समाये तो क्या कीजे?' आणि ते स्वर्गीय 'बार बार खेलते हो मिट्टीसे किस लिये ?'

(समाप्त)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून.)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or

making life more bearable, at the least. “Yesterday's Melodies Today's Memories” is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was “Musical Moments From Hindi Films”, which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called “Romancing The Song”, which traces the history and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician's role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book “Talat Mahmood, The Velvet Voice” was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com